

Счита се, че Хайне е един от онези германски писатели, които се ползват с най-голяма известност в България. И наистина кой не е чувал за „Книга на песните“, „Пътни картини“ или „Германия. Зимна приказка“? Този реторичен въпрос може да се отнесе и към някои Хайневи стихотворения от 40-те години на XIX в. Оттук нататък обаче в представите на българина за Хайне зейват празнини, които едва ли заслужават снизходителна оценка. Защото творческият път на поета прехвърля три десетилетия, а у нас се знае предимно ранното му творчество от 20-те години. Действително то носи в себе си кън-овите на идейното и естетическо новаторство на най-големия писател в историята на немската литература от първата половина на XIX в., но да познаваш само него не е достатъчно, за да се обхване богатството на творческата му индивидуалност, нито пък да се разбере неговата неповторимост. Хайне е един от редките примери в историята на човешката мисъл — със своите прозрения за тенденциите на историческото развитие поетът е изпреварил философите. В Германия Хайне запазва до средата на 40-те години на XIX в. водеща позиция по отношение на редица идеи на младите хегелианци. Той е сред малцината си сънародници, които най-рано осмислят историческия сблъсък на своето време като социален и прехвърлят мост към едно бъдеще, което ще дойде след буржоазното общество.

Тези прозрения се отразяват най-пряко върху естетическото верую на Хайне — той търси мястото на творца в историческия процес, иска да определи специфичния му принос. Така възниква теорията за края на естетическия период, която цели да обвърже литературата с „дните на времето“. А художникът Хайне става носител на една нова, своеобразна субективност, израз на съзнателно афиширана мирогледна позиция, на политическа партийност, пораждаща своя художествена форма.

Хайневата проза от 30-те и 40-те години на XIX в., която Исак Паси ни представя в двутомника, съставен от него (вж. Хайнрих Хайне. Философска проза. С., „Наука и изкуство“. Т. 1, 1981; т. 2, 1982), е значителна част от личния практически принос на писателя към формулираната от него естетическа програма. Ученикът на Хегел естествено насочва вниманието си към отношението между философия и история, респ. философия и революция. За разлика от учителя си обаче той разширява националния диапазон на това отношение с убеждението, че и в Германия философската революция ще подготви и предизвика политическа, а като писател се нагърбва със задачата да приближи философията до революционната практика с пълното съзнание, че се влива в потока на една

плодотворна национална традиция. В този смисъл названието „Философска проза“, което Исак Паси е избрал за двутомника, точно отговаря на характера и същността на тези Хайневи произведения, доколкото в тях е заложено единството между философска традиция и конкретна проблематика, разбираана и поднесена от Хайне като философска прелюдия към революцията в Германия. И така в крайна сметка Хайне пише, за да изрази отношението си към актуални политически и социални въпроси, а освен това пише, за да бъде четен и да бъде разбран. Затова и стилът на неговата философска проза е нетрадиционен, нехарактерен за философствувания, а особено за онези, които признават своята принадлежност към немската философска традиция.

Прозата на Хайне е феноменално явление в развитието на немската литература. По формално новаторство тя дори надхвърля постиженията на лирика Хайне, който издигна политическата лирика до нивото на голямата истински въздействена литература, като я освободи от фразьорство и надута реторика. Сега вече тази проза е наше потенциално национално достояние. Любопытният и интелектуално буден български читател няма да се лиши от удоволствието на духовното общуване с нея.

Философската проза на Хайне може да бъде оприличена на дневник на неговото духовно узряване: линията понякога лъкатуши, но никогата не се връща в обратна посока. Отправна точка в мирогледното развитие на Хайне става критиката на религията — критика всеотна, разкриваща вътрешните връзки между теология и политика, религия и социални отношения, и заклеяващата християнството като идеология, враждебна на антропологическата същност на човека. На тази основа философията се въздига във форма на духовна еманципация от религията; тя според разбирането на Хайне предхожда всеотна човешка еманципация като най-висша цел, на която служи политическата революция. Около това мисловно ядро се разгръща не само прозата на Хайне, но и поезията му през 40-те години, а също така и естетическата му програма. В специфичната словесна употреба на Хайне терминът „сенсуализъм“ придобива комплексно значение — чрез него се описва едновременно програмата за човешка, социална и политическа еманципация и за изкуство, което да служи на тази цел. В предговора си Исак Паси основателно обръща внимание върху смисъла и значението на категориалната опозиция „елистиво — назаряство“, синонимна на антитезата „сенсуализъм — спиритуализъм“. На нея принадлежи смислово-разчленителната роля в структурирането на най-големите и най-известни произведения сред философската проза на Хайне: „Към историята на религията и философията в Германия“, „Романтичната школа“ и „Лудвиг Бюрне“. Но че идейното развитие на Хайне се отличава с последователност,

че позициите му добиват чистите си контури постепенно, но винаги около един идеен център, доказват и по-малките и по-неизвестни произведения, включени в том I — там и историческите му разсъждения („Писма за Германия“, „Различно разбиране на историята“), и литературно-историческите му схващания („Романтиката“, „Немска литература от Волфганг Менцел“, „Момичетата и жените в драмите на Шекспир“), и вижданията му върху по-далечната традиция на европейската култура („Духове в природата“, „Боговете в изгнание“) са подведени под знака на противопоставянето на сенсуализма срещу спиритуализма, на сетивността срещу аскетизма.

Вътрешното единство в светогледа на Хайне ни най-малко не влиза в противоречие с „мъчителните колебания в социално-политическата област“ (с. 21), които го спохождат и за които Исак Паси говори в предговора си. Те са документираны от произведения, включени в двутомника — книгата „Лудвиг Бюрне“ и „Признанията“ от 1954 г. В подобни изповеди Исак Паси правилно долавя „естетически страх“ от революцията. Самият Хайне с безпощадна и безкомпромисна честност се подлага на самоанализ, за да установи все пак, че гласът на революцията е незаглушим — гласът на пролетарската революция. „Политическото признание“, което прави Хайне една година преди смъртта си, потвърждава категорично и недвусмислено историческото право на пролетариата. Лични симпатии, антипатии и опасения, дори и загубата на перспектива във времена на най-тежки лични изпитания, никога не помрачават, нито замъгляват погледа на Хайне за големата обща историческа перспектива.

Макар и Хайне упорито да се разграничава от политиките, в прозата си често говори като политик. При Хайне естетическото мислене се оказва своеобразна форма на политическото. Кореспонденциите от Франция, предназначени за немската преса от 30-те години нататък, са колкото злободневна журналистика, толкова и органична част от мировгледната програма на писателя. Анализът, на който Хайне подлага актуалните политически явления и тенденции, напуша фактологията и стига до исторически обобщения за най-основните проблеми на епохата — на първо място сред тях е социализмът. Подобно на Маркс Хайне е убеден, че немското обществено развитие трябва да се издигне до нивото на напредналите европейски буржоазни страни. Именно тази политическа насоченост на произведенията преобладава в т. II на философската му проза дори и там, където се говори за изкуство, както например в наблюденията върху „Френски художници“, „За френската сцена“, „Индустрия и изкуство“. Но още по-често Хайне говори направо по политически въпроси — те са в основата на произведения като „Лутеция 1840—1843“, „Френската гражданска монархия през годините

1840—1843“, „Реформа в затворническото дело и наказателното законодателство“, „Относно френската февруарска революция от 1848 г.“ Хайне анализира порядките във Франция, за да спомогне за извисяването на политическата мисъл в Германия. Осведомявайки сънародниците си за състоянието и развитието на политическия живот на запад от Рейн, за проявленията на буржоазната власт там, Хайне още през 30-те години и особено в началото на 40-те години изиграва решаваща роля за радикализирането на политическата опозиция в Германия. При това той чертае с удивително постоянство перспективата на социалната революция, в която ще се неутрализира социалната поляризация. В съвременното общество зрее конфликтът между буржоазията и нейния страшен антагонист — пролетариата, въоръжен с доктрината на комунизма, предрича Хайне (вж. „Френската гражданска монархия през годините 1840—1843“, „Комунизъм, философия и духовенство“). Известно е, че Хайне съумява да преодолее само за кратко време (след 1844 г.) естетическите си резерви спрямо пролетариата. И въпреки това равностетката, която прави на своя живот в „Политическото признание“ през 1855 г., му отреджа обективно най-предно място сред застъпниците на социалния прогрес в човешкото общество.

Исак Паси е събрал философската проза в два тома, озаглавени „За Германия“ и „За Франция“. При това деление се извежда на преден план стремежът на писателя да играе роля на посредник в духовното общуване между двете страни, като съвременно и най-малко не се накръпява представата на читателя, че в последна сметка всички произведения целят пряко или косвено да осветлят важни проблеми в немското литературно, политическо и историческо развитие. И в двата тома в общи линии се следва хронологичният ред на произведенията, но в по-голяма степен това важи за т. II, където обаче се е намесил и един формално-различителен признак — журналистическата проза е отделена от афоризмите. В т. I като че ли хронологическото обособяване на произведенията в две отделни групи се обуславя на първ поглед от обема им, тъй като на по-обемистите е дадена преднина, но в същност това са и най-значителните по своята проблематика философско-естетически творби на Хайне. Философската му проза е подбрана така, че да се изчерпат всички съществени проблеми в нея и да се помогне на читателя да установи единството на Хайневите възгледи, кръжало около идейния център „сенсуализъм“, респ. „елинизъм“. Чрез произведения като „Романтичната школа“, „Към историята на религията и философията в Германия“, „Лудвиг Бюрне“, „Френската гражданска монархия през годините 1840—1843“, „Комунизъм, философия и духовенство“, „Признания“ и „Политическо признание, 1855“ българският читател се среща с върховете постижения на

Хайне по отношение на мисловна съсредоточеност и художествено майсторство.

Двухтомникът „Философска проза на Хайне“ е отлично пригоден да даде най-адекватна представа за прозата на писателя и поради това, че обхваща формалното и своеобразие. Структурно-формалните особености на тази проза са ключът към нейното разчитане, тъй като Хайне залага в тях своята въздействена стратегия не интуитивно, а напълно съзнателно. На човек му се струва, че прозата на Хайне е свободна импровизация на творческа фантазия, която блуждае от предмет към предмет; тя често ни изглежда бърлива и фриволна, един пъстър калейдоскоп от факти, епизоди, настроения, впечатления, коментари и пр. В същото обаче тази привидна субективна произволност на Хайневата проза изразява и осъществява по най-категоричен начин авторското намерение да създаде действена връзка между литература и социално-политическа действителност, между литература и читател. В тази именно възможност за идентифициране на субективността в прозата на Хайне като израз на обществен ангажимент се крие особено интелектуална привлекателност за съвременника. Хайне се чувства призван да натовари жанровата форма с нови функции, като разчупи традиционните ѝ рамки и разруши традиционните представи за нея. Той постига специфичната структура на своята проза посредством взаимодействието на три функционални стила: художествена фикция, есе и публицистика, смесени в различни пропорции във всяко произведение. Именно по този начин Хайне успява да създаде между текст и читател най-непосредствен и жив контакт. Той може да вземе отношение по най-парливи и актуални политически, социални, културно-исторически и философски въпроси и да ги направи достояние на широк читателски кръг. Оригиналната структура на Хайневата проза сполучливо се

допълва от виртуозното владение на езиково-формалните средства в рамките на функционалните стилове. Хайне използва с изключително голям художествен ефект възможностите за многопланов изказ, заложен в лексиката на езика като даденост, обогатявайки ги с художествените средства на литературния език — контраст, ирония, сатира, перифлаж и пр. Така Хайне и до днес защитава името си на един от най-блестящите стилисти в немската литература.

Очевидно задачата на преводача, който трябва да представи големия майстор на словото и чрез него големия мислител, е твърде отговорна. Преводачът на Хайне трябва да притежава чувство за тънкостите на езика, умение да преминава от една тоналност в друга, да сменя и смесва стиловете, да разчита Хайневите многозначни игрословия, да следва гъвкавия ритъм на художествената му реч и в цялото многообразие от стилове и езиково-художествени средства никога да не изпусна водещата през текста червена нишка. Преводът на Страшимир Джамджиев за определен път потвърждава професионализъм от най-висока класа и е гаранция за това, че българският читател ще се докосне до неподправената творческа индивидуалност на Хайне.

Щастливото съчетание в работата на преводача Страшимир Джамджиев и съставителя Исак Паси най-после осигурява едно по-цялостно представяне на Хайне в България. Най-после широко разпространената представа за „сентименталния лекомисленик“, която Гео Милев беше коригирал поне за себе си, ще претърпи така необходимата корекция в национален мащаб. Чрез възможността за съвременен адекватен прочит на Хайне, към който подтиква двухтомникът „Философска проза“, българският читател ще навлезе в духовния свят на един велик художник и човеколюбец.

Божидара Деливанова

SOMMAIRE

LM — La voie du feu	3
* * *	
<i>Les 120 ans de la naissance d'Ivan Chichmanov</i>	
Ghéorghî Dimov — Ivan Chichmanov et les littératures d'Europe occidentale	8
* * *	
Ilya Konev — L'oeuvre scientifique d'Emile Ghéorghiev	28
* * *	
Kiril Topalov — Grigor Parlitchev et l'histoire politique et culturelle grecque	31
Svetla Gouliachka-Balkanska — Stoyan Mikhailovski — Essai de portrait „On reconnaît le jour dès l'aube“	44
Vélizar Iliev — Marx et Lessing	70
Miléna Kirova — La littérature scandinave chez nous au moment critique entre le XIX-e et le XX-e siècle	90
<i>Enquêtes</i>	
Ghéorghî M. Grigorov — Quatre entretiens avec Anghel Todorov (enfance, adolescence, années d'école)	107
<i>Les problèmes de la traduction poétique</i>	
Iléana Droumeva — La dramaturgie traduite durant 1981	121
Ivanka Vasheva — Publications sur la théorie et l'histoire de la traduction et la critique des travaux théoriques parus en 1981	127
Andréi Dantchev — Revues et critique de la prose traduite pendant 1981	137
<i>Communications scientifiques</i>	
Ghéorghî Vlachov — Lettres inédites de Kouzman Chapkarev datant des années 1869—1883	146
<i>A travers la presse étrangère</i>	
Lu dans les revues littéraires de Hollande	154
<i>Revue</i>	
Boniou Anghélov — Manuscrits slaves à la bibliothèque du monastère russe „Panthé-léimon“ au mont Athos („The slavonic manuscripts of Saint Pantaleimon monastery (Rossikon) on Mount Athos“, by A. E. Tachiaos)	156
V. Vorobiov (URSS) — „Les programmes esthétiques des symbolistes français et russes“ par Stoyan Iliev	159
ojidara Delivanova — „Prose philosophique“ par Henri Heine, tomes 1 et 2.	163

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52
бл. 9, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература
при БАН
1982
с/о Jussator, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректор *Л. Борисова*

Дадена за набор на 21. VII. 1982 г.

Подписана за печат на 30. X. 1982 г.

Формат 70/100/16

Печатни коли 10,38

Издателски коли 13,45

Тираж 1640

Изд индекс 8926

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“

Поръчка № 399